

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNDƏ **İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARI**

Firuzə ƏLİYEVƏ

AMEA Fəlsəfə İnstitutu

“İnformasiya cəmiyyətinin fəlsəfi problemləri”

şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, f.ü.f.d.

CƏMIYYƏTİN SOSIAL-İQTİSADI HƏYATINA **İKT-nin TƏSİRİ**

Tarixən qısa zaman kəsiyində ölkəmizdə müstəqillik
bərqərar olmuş, dönməz xarakter almışdır.

Biz iqtisadi və sosial inkişaf baxımından çox böyük
uğurlar qazanmışıq.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Müasir informasiya cəmiyyətində iqtisadiyyatın öyrənilməsinin əhəmiyyəti böyük olduğundan “iqtisadi fəlsəfə” anlayışı geniş yayılmaqdadır. İqtisadi fəlsəfə sosial fəlsəfə sisteminə daxil olaraq cəmiyyətin iqtisadi həyatına özünün spesifik nöqtəyi-nəzərindən yanaşır.

İqtisadi həyatı öyrənən xeyli təlimlər vardır. Onun əsasını isə Aristotel qoymuşdur. Şərq alimlərindən olan, XII əsrdə yaşamış məşhur Azərbaycan filosofu Siracəddin Urməvi insanın bir fərd və ictimai varlıq olduğunu qeyd edərək, yaşamaq üçün maddi ehtiyaclarının ödənilməsinin zəruriliyini göstərirdi. O, mülkiyyət münasibətlərinin iki formasını (ictimai mülkiyyət və xüsusi mülkiyyət) tədqiq etmişdir. Eyni zamanda, Siracəddin Urməvi cəmiyyətin sosial quruluşu, hüquq və siyasət, idarəetmə ideologiyasının bu mülkiyyət formalarına uyğun inkişaf etdiyini göstərmişdir. XIV əsr Şərqlinin böyük mütəfəkkiri

İbn-Xəldun da cəmiyyətin inkişafının əsasını maddi istehsal təşkil etdiyindən bəhs edərək, tarixin inkişaf mərhələlərini qeyd etmişdir. Sonralar bu təlimi A.Smit və D.Rikardo inkişaf etdirmişlər.

XVIII əsrin iqtisadçısı və filosofu A.Smit 1776-cı ildə yazdığı “Xalqların varlanmasının səbəbləri və mahiyyətinin tədqiqatı” əsərində əməyin dəyər nəzəriyyəsini yaratmış, onun başlıca kateqoriyalarını işləyib hazırlamışdır. O, göstərirdi ki, gəlir fəhlə əməyinin məhsulunun bir hissəsinin qalıdır. İlk dəfə A.Smit, burjua cəmiyyətinin sinfi bölgüsünü öyrənərkən mizdli əməkçilər, kapitalistlər və torpaq sahibkarları sinflərini müəyyən etdi.

İqtisadi təlimin sonrakı inkişafı K.Marksın adı ilə bağlıdır. O, dəyər nəzəriyyəsini təkmilləşdirmiş və izafi dəyər nəzəriyyəsini yaratmışdır. Marks yazırdı ki, “insanı təbiətin bir hissəsi olduğunu hesab edərək onun başlıca xüsusiyyətinin dünyanı dəyişdirməsində, onu fəth etməsində görmüşdür. İnsan iki cismin – üzvi və qeyri-üzvinün vəhdətidir. Qeyri-üzvi cisim insandan ayrılır, sosiallaşma prosesində təkrar istehsal edilir, nəsildən-nəsilə ötürülür”.¹

Qeyri-üzvi cisim artıq təbiətin qeyri-üzvinə çevrilir, insan bunu nəzərə almadan dünyaya uyğunlaşa bilməz. İnsanın mahiyyəti maddi nemətlərin istehsalında ifadə olunur.

Cəmiyyətin iqtisadi həyatında İKT-nin rolu danılmazdır. Belə ki, cəmiyyət inkişaf etdikcə insanların baxışları və düşüncə tərzləri də dəyişir. Hazırda dünyanın əksər ölkələrində informasiya texnologiyaları və sistemləri iqtisadiyyatın idarəetmə, maliyyə və bank işlərində daha çox istifadə edilir. Bu istiqamətdə daha yüksək nəticələr əldə olunması respublikamızda informasiya sistemlərinin genişləndirilməsini tələb edir. Hazırki informasiya cəmiyyətində iqtisadi ticarət bazarında informasiya texnologiyaları daha geniş üstünlüyə malikdir. Məsələn Yaponiya, Cənubi Koreya, Sinqapur kimi dövlətlərlə yanaşı, bir çox ərəb ölkələri, Çin, Hindistan və digərlərində də İKT-nin rolu həddindən artıq artmışdır. Bunun nəticəsində XXI əsrin əvvəllərindən

---

¹ Aliyev İ., Məmmədov Y. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının tətbiqi: “Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sənayesinin inkişaf proqramı”. Bakı, 2014, s.85.

başlayaraq yeni texnologiyaların tətbiqi, avadanlıqların istehsalı, güclü proqram vasitələri və bu məhsulların istehsalı baxımından Asiya ölkələri proqram təminatı sahəsində ABŞ və bir sıra Qərbi Avropa ölkələri ilə rəqabət aparır. Məhz buna görə də həmin ölkələrdə İKT sahəsində çalışan mütəxəssislərin və ixtisaslı kadrların sayı durmadan artır. Bugün İKT-nin iqtisadiyyatda tətbiqi yeni informasiya xidmətlərinin müasir tələblərə uyğun qurulmasına imkan verir. İKT müasir dünyanın inkişafında əmtəə dəyər rolunu oynayır. Əgər əvvəlki cəmiyyətlərdə əmtəə-material dəyərlərinin istehsalı və bölüşdürülməsi, eləcə də bu proseslərlə əlaqədar münasibətlər idisə, informasiya cəmiyyətində isə birinci yerə informasiyanın yığılması, emalı və ötürülməsi meydana çıxır.

Beləliklə, İKT-nin geniş tətbiqi informasiya xidmətlərinin müasir tələblərə uyğun qurulmasına imkan verir. Çünki bu gün istənilən müəssisə bazarda öz yerini saxlamaq üçün effektiv işləyən informasiya sisteminə malik olmalıdır.

«Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2015-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı» haqqında proqram ölkə iqtisadiyyatının inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə, makroiqtisadi sabitliyin təmin olunmasında, regionlarda sahibkarlıq fəaliyyətinin genişlənməsində, yeni müəssisələrin və iş yerlərinin yaranmasında, irimiqyaslı infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsində, kommunal xidmətlərin səviyyəsinin yüksəldilməsində, nəticədə əhalinin rifah halının daha da yaxşılaşdırılmasında və yoxsulluq səviyyəsinin aşağı düşməsində mühüm rol oynayır.¹

İqtisadiyyatın sürətlə inkişafı, dünya ölkələri arasında nüfuzunun yüksəlməsi ölkəmizə marağın artmasına səbəb olmuş, respublikamıza gələn əcnəbilərin ildən-ilə çoxalmasına, bir sözlə, turizm fəaliyyətinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır. Xalqımızın mədəni tarixi irsinin geniş miqyasda yaradılmasında turizmin inkişaf etdirilməsi böyük rol oynayır.² (5, 77)

Bu mənada, dünya ölkələri, xüsusilə, Avropa İttifaqına üzv ölkə

---

¹ İlham Əliyev. Bakı, 29 yanvar 2014. AzərTac.

² Azərbaycanın vergi jurnalı, 2013, № 1.

kəllərlə birbaşa nəqliyyat əlaqələri genişlənmiş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft ixrac kəməri və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz ixrac kəməri dünyada enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında böyük rol oynamışdır. Regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında «TANAP və TAP layihələri, həmçinin «Şahdəniz-2» layihəsi ölkə iqtisadiyyatının inkişafında səmərəli rol oynamaqla əhalinin sosial rifahının və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının daha da yaxşılaşmasında müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Bundan başqa, ölkənin sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan informasiya və rabitə sahəsinin inkişafında 2015-ci ildə 8,2 dəfə artıma nail olunmuşdur. XXI əsrdə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə keçid və elektron hökumətin formalaşdırılması və intellektual potensialın inkişafı sayəsində neft sektorundan sonra ölkənin ən önəmli sahələrindən biri sayılan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsi ölkənin sosial-iqtisadi həyatına daha çox sirayət etmişdir.

Bu mənada “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üzrə Dövlət proqramı”nın əsas hədəflərindən biri ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün strateji proqramların hazırlanması, həyata keçirilməsi, iqtisadiyyat sahəsində çevik texnologiyaların tətbiqinin sürətləndirilməsi, əsas xammalın əldə edilməsində uzunmüddətli təminatın olması mühüm amillərdən biridir.¹

Müasir informasiya dövründə qeyri-neft sektorunun inkişafı həm ölkə iqtisadiyyatının, həm sosial məsələlərin həlli, həm də regionların inkişafı üçün ən başlıca rol oynayan sahədir. Bu həm də yeni iş yerlərinin yaradılması deməkdir. Qeyri-neft sənayesinin inkişafı iqtisadi problemlərin həllinə güclü təsir göstərir. Artıq Azərbaycan hökuməti ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına xidmət edən çoxsaylı proqramlar hazırlayıb həyata keçirir. Bütün bunlara baxmayaraq, milli iqtisadiyyatın çatışmayan cəhətləri hələ də qalmaqdadır. Belə ki, səmərəsiz müəssisələr, məşğulluq sahəsindəki problemlər hələ də aradan qaldırılmamışdır. İqtisadi artım olmasa əhalinin həyat səviyyəsinin

---

¹ <https://president.az/articles/21127>

yüksəlişindən danışmaq belə olmaz.¹ (4, 109)

Sözsüz ki, respublikamızın iqtisadi inkişaf modeli çox çalarlıdır və elmi axtarışlar nəticəsində daha da zənginləşir. Burada əsas məsələ respublika iqtisadiyyatının milli mənafe prinsiplərinə uyğun konkret tarixi şəraitdə istehsal baxımından qarşılıqlı əlaqədə olan sahələrinin milli mənafe ilə uzlaşdırılması, onların qarşılıqlı iqtisadi münasibətlərinin bazar tələblərinə uyğun qurulması, qabaqcıl ölkələr səviyyəsinə yüksələrək, sivil və normal həyat tərzini üçün əsas yaratmasıdır. Müasir informasiya cəmiyyətində ölkənin iqtisadi inkişaf modelinin formalaşmasında xarici kapitalın respublika iqtisadiyyatına cəlb edilməsi əhəmiyyətli də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, əksər ölkələrin inkişafında xarici kapitalın rolu danılmazdır. Bunu inkişaf etmiş ölkələrin təmsalında da görə bilərik. Bu mənada Azərbaycan digər ölkələrdən fərqlənir. Belə ki, Azərbaycan öz zəngin təbii sərvətləri ilə digər ölkələrin kapitallarını özünə cəlb edir. Məhz buna görə də xarici ölkələrin sahibkarları öz kapitallarını Azərbaycana qoyurlar.²

Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin daha səmərəli həll edilməsi məqsədilə dövlətin innovasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi, əhalinin həyat tərzinə təsir edərək, onun daha da yaxşılaşmasına xüsusi təsir göstərəcəkdir. İqtisadiyyatın xammal, ixracyönlü modelini dövlət üçün səciyyəvi olan səmərəliliyin, malların və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə şərait yaradır.³

Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: «Bizim gənclər gərək hazırlaşsınlar ki, XXI əsrdə Azərbaycanın inkişafını təmin edə bilsinlər. Bunun üçün biliklənmək, təhsil almaq, sağlam həyat tərzini keçirmək, mənəvi-milli dəyərlərimizə söykənmək və ümumbəşəri dəyərlərdən

---

¹ Aliyev İ., Məmmədov Y. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının tətbiqi: “Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sənayesinin inkişaf proqramı”. Bakı, 2014.

² Azərbaycanın vergi jurnalı, 2013, № 1.

³ Kərimli İ.A. Dünya iqtisadiyyatı: beynəlxalq ticarət, maliyyə və inkişaf. B., «CBS», 2006.

səmərəli istifadə etmək lazımdır».¹

Əhalinin həyat tərzinin yaxşılaşdırılmasında sosial-iqtisadi inkişaf mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sosial-iqtisadi inkişaf anlayışı tarixi dövrdə cəmiyyətin sosial və iqtisadi ehtiyaclarının ödənilməsi hesabına yaşayış standartlarının yüksəldilməsidir. Bunu dərk etmək üçün sosial-iqtisadi inkişafın mahiyyətini açıqlayaq. Sosial inkişaf cəmiyyətdəki hər bir fərdin rifahının yüksəldilməsi deməkdir. Cəmiyyətin uğuru hər bir fərdin rifahının yüksəldilməsi ilə bağlıdır. Sosial inkişaf anlayışı müxtəlif sahələrə investisiya qoyulması deməkdir. Bu onların arzularına, hədəflərinə çatması üçün bütün maneələrin aradan qaldırılması deməkdir. Ona görə də, «kasıb doğulan, kasıb yaşayacaqdır» fikrinin beyinlərdən silinməsi lazımdır. Sosial inkişaf bir neçə mərhələni özündə birləşdirir. Bunlardan birincisi, erkən yaşdan təlim və təhsilə önəm verilməsi ilə vacibdir. Erkən tədrisə yatırılan investisiya insanlar arasında daha yüksək uğur üçün zəmanət ola bilər. Uşaqların öz təhsillərinə ciddi yanaşması onların rifah və uğurlarının davamlı, uzunmüddətli olmasına əsas yaradır. İkincisi, uşağa qayğı sistemidir. Valideynlər övladlarının bağçalarda, məktəblərdə vəziyyətlərinin qənaətbəxş olduğundan, onlara yüksək qayğı göstərildiyindən əmin olsalar, öz işlərinə daha arxayın yanaşacaqlar.

Üçüncüsü, yaşayış yerlərinin insanlar üçün daha yaxın olmasıdır. Bildiyimiz kimi, mənzillər ailə həyatının əsasıdır.

Dördüncüsü, ictimai həyatın digər sahələrinə yatırılan investisiyadır. Buraya gənclərin inkişafı üçün xidmət və proqramların təklif olunması, ali təhsil imkanlarının yaradılması, iş yerlərinin açılması, insanların sağlam və aktiv həyat tərzinə təşviq olunması daxildir.

Azərbaycanda sosial-iqtisadi problemlərdən danışarkən, bir məsələni də qeyd etmək istərdik ki, mövcud şərait regionlarda yeni iş yerlərinin açılmasına ehtiyac olduğunu göstərir. Bu gün sahibkarlığın inkişafının regionlarda daha sürətlə artmasına yönəldilən strateji addımlar məhz işsizliyin aradan qaldırılması və əhalinin rifahının yüksəldilməsi meyllərini tənzimləyir. Regionlarda iş yerlərinin təminatı torpaq islahatları ilə reallaşır. Torpaq islahatı nəticəsində kənddə əhali

---

¹ Heydər Əliyev. "Müstəqilliyimiz əbədidir". B., "Azərənəşr", 2008, s.24.

öz ərzaq tələbatı və yaxud satış üçün fərdi istehsalı ilə məşğul ola bilər. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı, həyat səviyyəsi, əmək haqqı, sosial müdafiə və s. amillər müasir informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına güclü təsir göstərir.

Açar sozlər: *həyat tərzi, cəmiyyət, iqtisadi həyat.*

Фируза АЛИЕВА

ВЛИЯНИЕ ИКТ НА СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ ОБЩЕСТВА

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается роль информационных и коммуникационных технологий (ИКТ), оказывающая влияние на социально-экономическую жизнь общества. В этой связи освещаются государственные указы и программы. В статью также включены государственные программы по социально-экономическому развитию регионов Азербайджанской Республики, а также приводятся высказывания выдающихся ученых, философов по экономике. В работе говорится о привлечении иностранных инвесторов в нашу страну. Автор отмечает роль информационно-коммуникационных технологий в социально-экономической жизни страны, проделанную работу в деле реализации масштабных проектов в стране, расширения социальной инфраструктуры, оказывающей влияние на улучшение образа жизни населения.

Ключевые слова: *образ жизни, общество, экономическая жизнь.*

**THE IMPACT OF ICT ON THE
SOCIO-ECONOMIC LIFE OF THE SOCIETY**

ABSTRACT

The role of the information and communication technologies in the social and economic life of the society, are studied. In the article with this relation, state distruccione and programs are highlighted.

The article also includes state programs on the socio-economic development of the regions of the Republic of Azerbaijan, attracting foreign investors to our country, as well as the opinion of prominent scientists and philosophers on the economy are interpreted. The article also describes the role of information and communication technologies in the socio-economic life of the country, the work done to implement large-scale projects in the country, and the expansion of social infrastructure that will affect the improvement of the way of life of the population.

Keywords: *lifestyle, society, economic life.*